

НАЗВИ ОСІБ У ЛЕКСИЦІ НАРОДНОЇ МЕДИЦИНИ УКРАЇНСЬКИХ ЗАКАРПАТСЬКИХ ГОВІРОК

Анотація. У статті наводиться лексико-семантичний та етимологічний аналіз назв осіб у лексиці народної медицини українських закарпатських говірок. У цій тематичній групі виокремлено семема, виявлено кількість їхніх репрезентантів. Простежуємо наявність чи відсутність їх в українській літературній мові та українських говорах.

Ключові слова: семема, репрезентант, номінація, лексема, українські закарпатські говірки, лексика народної медицини.

Summary. The article gives lexico-semantic and etymological analysis of the personal names in the vocabulary of folk medicine of Ukrainian Transcarpathian patois. Within the limits of this thematic group the sememes are singled out and the quantity of their representative is revealed. The author traces their availability in the Ukrainian literary language and Ukrainian patois.

Key words: sememe, representative, nomination, lexeme, Ukrainian Transcarpathian patois, the vocabulary of folk medicine.

Помітне місце у словниковому складі української мови посідає лексика народної медицини. Ця лексика все частіше привертає увагу дослідників. Так, досить детально з різних аспектів проаналізовані відповідні тематичні групи у говірках Івано-Франківщини (Я.Вакалюк), Миколаївщини (В.Баденкова), Кіровоградщини (О.Вікторіна), Буковини (В.Прокопенко, О.Стрижаковська), Полісся (В.Мойсієнко, М.Никончук, О.Никончук) тощо.

Мета нашого дослідження – лексико-семантичний та етимологічний аналіз назв на позначення осіб з характерними ознаками захворювання у закарпатських говірках. Ми виділили 12 семем, які подано в алфавітному порядку: 1) “безплідна жінка”, 2) “божевільний”, 3) “віспуватий (покритий шрамами від віспи)”, 4) “жінка під час пологів”, 5) “заїка”, 6) “каправий”, 7) “кашлюн”, 8) “лунатик”, 9) “недоношена дитина”, 10) “повітуха (жінка, яка приймає дитину)”, 11) “шепелявий”, 12) “який має грижу”.

Семема “безплідна жінка”. Аналізована семема передається 13-ма лексемами й аналітичними одиницями. Найбільш поширеними є назви *безд’іткін’а* з різноманітними фонетичними та акцентуаційними варіантами, *безд’ітна* (*безд’ітн’а*), *беспл’ідна* (*беспл’одна*).

Лексеми *безд’ітка*, *безд’іткін’а* (*безд’іткын’а*), *безд’іткн’а*, *безд’ітниц’а* є префіксально-суфіксальними утвореннями від іменника *діти*. Субстантивованій прикметник *безд’ітна* є нормою української літературної мови [ВТСУМ 67]. Ізгласа лексеми *безд’ітниц’а* у її фонетичному варіанті *безд’ітниц’у* продовжується у гуц. гов. за межами Закарпаття [ГГ “Б” 22]. Пор. ще закарп. *безд’іткый* “бездітний”, *безд’іткын’а* “бездітна жінка” [Саб 21] та у гов. Кіровоградщини *бездетка*, *бездітний* “т.с.” [Вікт 22].

Нездатністю жінки до продовження роду мотивуються й субстантивовані прикметники *беспл’ідна* (*беспл’одна*). Перша назва є літературною нормою української мови [ВТСУМ 71], друга – запозиченням з рос. мови. Пор. ще закарп. *беспл’одна жонá*, *непл’одна*, які мають значно вужчий ареал. У гов. Кіровоградщини вживається лексема *безплідний* “т.с.” [Вікт 24].

Словник за ред. Б.Грінченка фіксує лексеми *бездітниця* “т.с.” [Грінч I, 39] та *неплідниця* [Грінч II, 554].

Обмежений ареал має лексема *йáлова*, яка є спорідненою з лат. *jēls* “незрілий”. Пор. рос. *яловый*, *ялый*, слц., чес. *jalový*, пол. *jalowy*, в.-луж., н.-луж. *jalowy*, болг. *ялов*, *ялъв*, с.-х. *jǎlov*, слн. *jálov* “т.с.” [Фасм IV, 555]. Назва, можливо, є результатом перенесення з назви великої рогатої худоби на основі подібності ознак. Пор. зафіксовану у словнику за ред. Б.Грінченка лексему *яловий* “безплідний” (про скотину) [Грінч IV, 540]. У закарп. гов. назва *йáловиц’а* вживається ще й у знач. “корова, що залишилася безплідною, ялівка” [Саб 428]. Із значенням “безплідна” назва фіксується тільки у бук. гов. (*ялова*) та у гов. Кіровоградщини (*яловий*) [СБГ 686; Вікт 434]. Пор. ще гуц. *словіти* (*яловіти*) “ставати яловою (про худобу)” [ГГ 67], *ялова*, *яловéга* “корова, яка не дає приплоду” [Негр 194], поліс. *йáловий* “корова, яка ще ні разу не отеливалася”; “корова, яка цього року не має теляти”, *йáловиц’а*, *йáловиц’а*, *йáлов’ица*, *йáловка* “т.с.” [Арк II, 287].

До локальних утворень Закарпаття можемо віднести семантично прозору бінарну назву *пустá жонá* та описові назви *та што не” може мáти д’ітэй, не” гóдна мáти д’ітину*.

Семема “божевільний”. Репрезентантами цієї семеми є 17 назв. На всій території поширений субстантивованій прикметник *дурний* (*дурный*), який є нормою української літературної мови [ВТСУМ 332].

Значно рідше вживаються однокореневі назви *дúрен’*, *дурнуватый*, *дурн’аковатий*, *здурлий*, *здур’іуший*, *придуркуватий над’уристий* [див. також Саб 81]. Пор. ще гуц. *дурнек* “дурень” [ГГ 65], *дурн’икуватий* “дурникуватий” [Піп Гал 53], у гов. Кіровоградщини *дúрень*, *дурáк* “дурень” [Вікт 110], поліс. *дúрен’* [Ник 82], сх.-слоб. *дúрик*, *дурко*, *дурідло* “т.с.” [ССГ 72]. Лексеми *дурний*, *дурнуватий* фіксуємо ще у словнику за ред. Б.Грінченка [Грінч I, 457-458].

Широкий ареал має субстантивованій прикметник *помішаний* (*помішанный*) [див. ще Саб 254], який є літературною нормою української мови

[ВТСУМ 1042]. Назва свідчить про втрату чіткості, ясності думок, почуттів. пор. ще поліс. *пом'єшани, пом'ішани, помн'єшани* “т.с.” [Ник 82], у гов. Кіровоградщини *помішаний* “т.с.” [Вікт 302].

Обмежені ареали мають лексеми *шалєний* (*шалєний*), *ушал'ільий* (*ошал'ільий*), пов'язані з дієсл. *шалєніти* “ставати надмірно збудженим від якогось сильного почуття”. Лексема *шалєний* є літературною нормою української мови [ВТСУМ 1612]. Вона зафіксована ще словником за ред. Б.Грінченка [Грінч IV, 482]. Пор. у гов. Кіровоградщини *шалєнець, шалєний* “божевільний” [Вікт 421], лемк. *шалєний* “про людей” [Pavl 146].

До локальних утворень можна віднести описові назви *зийшів з розуму, хвѳрий на гѳлову*.

В окремих пунктах зафіксовані назви *пс'іх, психічний* (остання є літературною нормою української мови [ВТСУМ 1185], *пс'іх* < рос. *псих* “психічно нерівноважена людина”; фіксуються також у гов. Кіровоградщини) [Вікт 328]; *не-нормал'ний* (є літературною нормою української мови [ВТСУМ 768], поширена також у гов. Кіровоградщини); *чѳхнутый* (пор. гуц. *чѳхнути* “натрапити; потрапити; зникнути” [Піп Гал 223]; мотивація затемнена); *стѳман'ільий* (префіксально-суфіксальне утворення від імен. *туман*); *пришелєпкуватий* (префіксально-суфіксальне утворення від імен. *шелєпа*, знев. “розумово обмежена, тупа людина; дурень” [ВТСУМ 758]. Пор. сх.-слоб. *пришелєпок* [ССГ 176]); *колотнѳий* (похідне від дієсл. *колотіти* “викликати неспокій, незадоволення, незгоду” [ВТСУМ 557]. У закарп. гов. назва зафіксована у знач. “який викликає в оточуючих неспокій, незадоволення, незгоду, підбурює” [Саб 148]).

Семема “віспуватий (покритий шрамами від віспи)”. Аналізована семема виражається 14-ма лексемами. Найбільш поширеною є назва *рапавий* (*рапавий*) із знач. “шорсткий, шершавий”, яка є літературною нормою української мови [ВТСУМ 1201]. Із знач. “віспуватий” поширена у гов. Кіровоградщини [Вікт 332]. Пор. ще *рапавий* “шорохуватий” [Грінч IV, 6].

Широкий ареал має назва *р'абый* (*р'абый*), що вказує на неоднорідне забарвлення обличчя людини. Є літературною нормою української мови [ВТСУМ 1281]. Пор. сх.-слоб. *рябий* “т.с.” [ССГ 186]. Зафіксована у словнику за ред. Б.Грінченка [Грінч IV, 91].

Менші ареали мають назви, похідні від *вісна*: *ві(у.ѳ)спуватий* (*віспл'оватий*), *ві(ѳ)спл'аный*, *віспл'авий* (*віспавий, вѳсповый, ѳспавий*). Лексема *віспуватий* є літературною нормою української мови [ВТСУМ 190]. Пор. гуц., сх.-слоб. *віспуватий* “т.с.” [Негр 41; ССГ 43], у гов. Кіровоградщини *вісповий, віспуватий, віспяний* [Вікт 69].

Ареально обмеженим є назви *вітр'анковатий* (похідне від імен. *вітр'анка*), *конопатий* (< псл. *копорать* “веснянкуватий”, мотивується зовнішнім виглядом обличчя людини. Поширена також у гов. Кіровоградщини [Вікт 180]).

У поодиноких закарп. гов. фіксуються назви *пл'амістый* (похідне від імен. *пляма*. Пор. *пльамістий* “покритий плямами” [Грінч III, 199]); *таранкуватий* (запозичене з пол. *tarantowaty* “білий з чорними плямами” [ЕСУМ V, 519]. Пор. *таранкуватий* “” [Грінч IV, 247]); *прищуватий* (похідне від імен. *прищ* < псл. *прыщъ* [ЕСУМ IV, 585]. У гов. Кіровоградщини вживається із знач. “який має прищі” [Вікт 322]. Пор. *прищуватий, прищуватий* “” [Грінч III, 454]); *ц'аткований* (від імен. *цятка* “пляма”. Пор. закарп. *ц'атка* “мала пляма” [Саб 412]. У гов. Кіровоградщини вживається із знач. “обличчя людини з великою кількістю веснянок, родимок, пігментних плям [Вікт 413]); *ямковатий* (від імен. *ямка* “яма”). Всі ці назви зумовлені зовнішнім виглядом обличчя людини, яке вкрите плямами.

Ареально обмеженою є описова назва *покрѳтий знаками од вѳсти*.

Семема “жінка під час пологів” виражається 10-ма назвами. Найуживанішими є декілька: *пород'іла, рѳжениц'а, полѳжниц'а* (*полѳжениц'а, полѳжн'іц'а, пол'іжкін'а*). Назви *пород'іла, рѳжениц'а* похідні від імен. *рід* (< псл. *rodъ*), можливо, пов'язане з *rosti, rasti* “рости” [ЕСУМ V, 89]. Пор. ще ареально обмежені закарп. назви *род'іла, род'анѳц'а, порѳдниц'а*, а також гуц. *рожєниц'а* [ГГ 164], наддністр. *родільниця* [Шило 230], поліс. *пород'іла, пород'єла, порож'іла, породѳха, рѳженица, рѳжен'іца, рѳжан'іца, рѳжениц'а* [Ник 35], сх.-слоб. *порождєна, родільня* [ССГ 171].

Назва *полѳжниц'а* та її фонетичні варіанти споріднені з дієсл. *лежати* < псл. *ležati* [ЕСУМ III, 213]. Пор. також *поліжниця, положєкіня* “т.с.” [Грінч III, 284, 286] і зафіксовану у поодиноких закарп. гов. лексеми *пол'іжкын'а*.

В окремих населених пунктах закарп. гов. зафіксовані складні утворення *самодрѳга* [Саб 326], *самотрѳта*. Ізгласа першої назви продовжується у гуц. гов., вживається із знач. “вагітна” [ГГ 167; Піп Гал 170].

Семема “заїка” виражається 15-ма лексемами. Домінантою на позначення людини, що має мовленнєві вади, є назви звуконаслідувального походження: *зайїка* (*заїка*), *загї(ы)ка* (*загїка, загїка*), *гь(і)кало, гькавец'* (*гїкавец'*), *гькавий* (*гїкавий*), *загькавиц'*, *загькливец'*, *зайїкало, загїковатий* (*загїковатий*), *загькавий, загїклївий, загькало* (< псл. *ikatı* [ЕСУМ I, 506]). Деякі з них поширені у гуц., бук. (*гїкавий*) [ГГ 45; СБГ 70], наддністр. (*гїкавий*) [Шило 9], гов. Кіровоградщини (*заїка*) [Вікт 125], поліс. (*заїка, зайїка*) [Ник 28]. Пор. ще зафіксовані у словнику за ред. Б.Грінченка *гїкавець, гїкавий, заїка* “т.с.” [Грінч I, 282; II, 43]. Лексема *зайїка* є літературною нормою української мови [ВТСУМ 393].

Обмежений ареал має назва *недорїка*, яка є літературною нормою української мови [ВТСУМ 757]. У поліс. гов. назви *зайїка* та *недорїка* розрізняються за своєю семантикою. Перша вживається на позначення людини, що заїкається. Друга – на позначення людини, що погано вимовляє деякі

звуки. Пор. поліс. *недор'єка, н'едарєка* та ін. [Ник 29].

Лише в окремих говірках фіксуються назви *затиніака* (від дієсл. *затиніатися* “зупинятися, перериваючи або припиняючи яку-небудь дію, розмову і т. ін.” [ВТСУМ 427]; фіксується також у гов. Кіровоградщини [Вікт 138]; *мигікало* (від дієсл. *мигікати* “співати під ніс, муркотати”; звуконаслідувального походження).

Семема “каправий”. Репрезентантами аналізованої семими є 8 назв. На всій території закарп. гов. поширена лексема *каправий* (*капрáвий*), яка походить від імен. *капра* “гній в очах” < псл. *капра* “капання, крапля” пов'язане з дієсл. *капати* [ЕСУМ II, 375]. У закарп. гов. фіксується із такими значеннями: 1. Загноєний (про око); 2. Який має загноєні й невміті очі [Саб 138]. Ізгласа цієї назви продовжується у гуц. гов., пор. гуц. *капрáвий* “каправий” [Піп Гал 75]. Назва є літературною нормою української мови [ВТСУМ 522]. Зафіксована ще в словнику за ред. Б.Грінченка [Грінч II, 218].

Менш поширеними є лексеми *каправиц'* та *капрáвільй* [Саб 97].

Обмежений ареал мають композити *каправобкий, капрáбкый, каправобчий*, утворені з імен. *капра* “гній в очах” і *око*; первісна семантика прикметника – “той, у кого капають (=гнояться) очі” [ЕСУМ II, 376]. У поодиноких говірках вживаються бінарні назви *каправі очі, закиснут'і очі*. Пор. ще гуц. *закісле око* “кон'юнктивіт” [ГГ 75].

Семема “кашлюн”. Цю семему передають 11 назв. Найбільш вживаними є *бух(г)ікало, (б)угікало, бог'якало, бог'укало, буг'уркало, буг'ікало*, які є звуконаслідувальними утвореннями; похідні від дієсл. *бухікати* “сильно кашляти” [ВТСУМ 104].

Значно рідше вживаються назви *кашл'ун* (похідне від імен. *кашель*), *кашл'авый, кашл'ало, кашлівиц', кашлівий* [Саб 140]. Пор. у гов. Кіровоградщини *кашлюк, кашлюн* [Вікт 170].

У поодиноких гов. фіксуються звуконаслідувальні назви *кахыкало (кыгыкало), б'єукало* (у гуц. гов. вживається із значенням “тварина, що часто “бевкає” [ГГ 160]. Пор. закарп. *бевкати*: 1. Бевкати (про корову, вівцю і т.д.); 2. Голосно ревіти (про людину, переважно дитину) [Саб 21]).

Обмежений ареал мають назви, які походять від діал. *герт'іка* “туберкульоз”, – *гиртикаш, гиртикашний, гиртичний*.

Семема “лунатик” представлена 9-ма лексемами. Найбільш поширеними є назви *лунáтик* (*лунáтик*) та *міс'ач(ш)ник*. Перша виникла внаслідок впливу рос. мови, у якій це запозичення з лат. *lunaticus* “який живе на місяці; який піддається впливу місяця”. Пор. рос. *лунáтик* [Фасм II, 533], а також у гов. Кіровоградщини, сх.-слоб. та поліс. *лунáт'ік* “т.с.” [Вікт 197; ССГ 120; Ник 82].

Похідними від імен. *місяць* є назви *міс'ач(ш)ник, наміс'ачник, міс'ачный* [Саб 174], що зумовлені впливом місяця на несвідомі дії людини під час нічного сну. Фонетичний варіант *місичник* зафіксований у гуц. [ГГ 124], бук. [СБГ

291] говорах, а також *місячник, місяшник* – у словнику за ред. Б.Грінченка [Грінч II, 433].

Обмежений ареал мають назви *ні(о, у)чний, нучновік, зумовлені часом несвідомих дій людини*. Голосні [o] та [y] у варіантах *ночний, нучний* можна розглядати як різні стадії рефлексії /o/ в новозакритому складі, що засвідчені в багатьох закарпатських говірках. У гуц. говорах лексема *нічний* вживається із значенням “черговий чабан на полонинській стаї” [Піп Гал 118].

Всі наступні назви фіксуються тільки в окремих населених пунктах. Так, складне утворення *сновіда*, яке є літературною нормою української мови [ВТСУМ 1352], зафіксоване і в інших українських говорах [Грінч IV, 162], зокрема у гов. Кіровоградщини [Вікт 364].

Станом людини під час сну мотивуються назви *сл'інак* (поширена в інших укр. говорах [Грінч IV, 151], пор.гуц. *сл'інак* “сліпець” (знев.) [ГГ 173], наддністр., сх.-слоб. *сл'інак* “людина, яка погано бачить” [Шило 242; ССГ 193]), *блудник* (пор. *блудіти* “ходити, їздити і т. ін. навмання, не знаючи шляху, напрямку; блукати” [ВТСУМ 89], а також гуц. *блуднік* “місце, на якому блудять” [Піп Гал 14]).

Семема “недоношена дитина” представлена 14-ма лексемами і аналітичними одиницями. Домінантою на позначення цієї семими як у досліджуваних говірках, так і в літературній мові є назва *недо́носок*.

Дериватами дієслова *недоносити* є назви, які мають дещо обмежений ареал, – *недоно́шена (-ий), недоно́шениц'а, недоно́шена д'ітіна (дитіна), недоно́шений д'іт'а́к*. Всі вони вказують на передчасні пологи і дитину, що передчасно народилася. Пор. у словнику за ред. Б.Грінченка *недоно́сок, недоно́шениця* “т.с.” [Грінч II, 545], а також у гуц. гов. – *недоно́шениц'и, нидоно́сок, нидоно́шеник* [Піп Гал 116] та у гов. Кіровоградщини – *недоно́сок, недоно́сче, недоно́шений* [Вікт 235].

Назви *с'іма́ча, с'іма́к, с'ім:іс'ац'ова, семіміс'ачник, с'ім:іс'ачна д'ітіна* вказують на вік дитини, що народилася передчасно. Перша з них є найбільш поширеною. Пор. гуц. *семáк* “сьома дитина в сім'ї” [Піп Гал 172], *семáк, семáче* “дитина, яка народилася семимісячною” [ГГ 169], бук. *семáк* “семимісячна дитина” [СБГ 481], у гов. Кіровоградщини *семімісячний* “який розвивався в утробі матері 7 міс. і народився передчасно внаслідок патологій вагітності або зовнішніх несприятливих факторів (про дитину)” [Вікт 349], поліс. *с'амáк* “викидень” [Ник 38]. Назви *сіма́к, сьомáк* “семилітка (про людей і тварин)” зафіксовані ще у словнику за ред. Б.Грінченка [Грінч IV, 238].

У поодиноких закарп. гов. фіксуються назви *збіг'а, збіжч'а*, споріднені з дієсл. *збігати* “бігом спускатися вниз”, “стікати (про рідину)” [ВТСУМ 441]. Пор. гуц. *збіглене* “т.с.” [ГГ 80], а також зафіксоване у словнику за ред. Б.Грінченка *збігленя* “т.с.” [Грінч II, 124].

До цієї ж мотиваційної групи належить і закарп. регіоналізм *відьшл'а*.

Семема “повитуха (жінка, яка приймає дитину)”. Найбільш поширеними у закарп. гов. є назви, що вказують на стать, вік та місцевість проживання повитухи: *баба, баба-пови(і)тұха, с'іл'с'ка баба* (<псл. *baba* “стара жінка” [ЕСУМ I, 102]). Пор. ще укр. *ба́бити* “бути повитухою”, *бабницький* “акушерський” [ЕСУМ I, 102], Дещо обмежений ареал мають назви *бабичка, рódна баба, вáрніц'ка баба, валáс'ка, баба, гíбаб'ка*. Остання, можливо, пов'язана з псл. **gybati* “рухати, хитати” [ЕСУМ I, 503] і зумовлена безперервними рухами повитухи. Пор. ще *баба-сповитұха, баба-пупорізка* “т.с.” [Грінч I, 12], *ба́бити* “виконувати обов'язки баби-повитухи” [Саб 18]. Прикм. *валáс'ка* вказує на походження жінки-повитухи (< імен. *во́лость, волосній* “той, хто живе у волості” [ЕСУМ I, 421]). Пор. ще бук. *ва́лах* “кастратор” [СБГ 46]. Лексема *баба* з цим самим значенням поширена у гуц. [ГГ 19, Нерп 21], наддністр. [Шило 39] гов.; пор. ще поліс. *ба́бка, ба́ба повитұха* [Ник 37], у гов. Кіровоградщини *ба́бка* “т.с.” [Вікт 19].

У поодиноких закарп. гов. фіксуються назви *акуше́рка* (утворена через вплив української літературної мови з фр. *accoucheur* “народжувати”). Пор. з тим самим значенням поліс. *акушо́рка, куше́рка* [Ник 38], у гов. Кіровоградщини *акуше́рка* [Вікт 14]; *зна́харка, знаху́р'а* (похідна від дієсл. *зна́ти* < псл. *znati* “знати”; виникли як табуїстичні назви чаклунів [ЕСУМ II, 271]); *медсестра́* (складне утворення, яке є літературною нормою української мови [ВТСУМ 656]. З цим же значенням фіксується у поліс. гов. [Ник 38]); *шо'ро'ва́* (споріднене з дієсл. *шарува́ти* “енергійно терти, скребти, миючи, витираючи, чистячи і т. ін. [ВТСУМ 1614]).

Семема “шепелявий” виражається 11-ма лексемами. На всій території закарп. гов. поширена назва *шипил'авый* (*шипіл'авый*), яка є літературною нормою української мови [ВТСУМ 1618]. Назва зафіксована ще словником за ред. Б.Грінченка [Грінч IV, 492]. Пор. рос. *шепелявий* “т.с.” [РУС III, 830], а також поліс. *шепел'ав'і, шап'ел'ав'і* “людина, що погано вимовляє деякі звуки” [Ник 29], лемк. *шепелявий* [Pavl 147], у гов. Кіровоградщини *шепелявий* “т.с.” [Вікт 422].

Менш поширеними є однокореневі назви *шипил'ачий, шипл'ачий, шыпыл'авиц'.*

Досить широкий ареал має назва *швил'бавый* (*швил'бавый*). Зафіксована словником за ред. Б.Грінченка [Грінч IV, 489]. Пор. лемк. *швальбати* “шепелявити” [Pavl 147].

Обмежений ареал має назва *три(ы)н'кавый* – звуконаслідувальне слово, споріднене із *три́нькати* “бренькати, тихо награвати, теревенити” [Фасм IV, 98].

В окремих населених пунктах зафіксовані назви *гундавий, гугнавий* [Саб 53] (пов'язані з *гуніти* “розмовляти в ніс” < псл. *gogъpati*; звуконаслідувального походження [ЕСУМ I, 612]). Пор. сх.-слоб. *гугнявець, гунявець, гундос* “гугнявий чоловік”, *гугнявка* “гугнява жінка” [ССГ 60], у гов. Кіровоградщини *гугнявий, гунявий* “який нечітко, в ніс вимовляє звуки (про людину)” [Вікт 96, 97]; *шьял'авый* (пор. рос. *шйшлять* “постійно щонебудь робити” [Фасм IV, 446], а також закарп. *шьяллити* “жувати щонебудь поганими зубами або беззубим ротом” [Саб 421], гуц. *шйшллити* “шукати, нишпорити” [ГГ 216], сх.-слоб. *шйшйкати* “шепелявити” [ССГ 226]); *жмьндавий, фьяфлавый*.

Семема “який має грижу” представлена 6 лексемами.

На всій території закарп. гов. поширена лексема *кі(ы)лавый* (*кілавий, гьялавый*), що походить від імен. *кіла* (< псл. *kyla* “пухлина, наріст” [ЕСУМ II, 432]). Її ізогласа продовжується у гуц. [Піп Гал 77], бук. [СБГ 199] гов. Назва зафіксована ще словником за ред. Б.Грінченка [Грінч II, 238].

Обмежений ареал має субстантивованій прикм. *пру(у)рваний* (*пру́рватый*), що споріднений з дієсл. *прорва́ти* і зумовлена дефектом внутрішніх органів; пор. гуц. *прірва* “грижа” [ГГ 158; Нерп 145].

До цієї ж мотиваційної групи належить закарп. регіоналізм *урва́тий*.

В окремих населених пунктах фіксуються субстантивовані прикметники *віпуклий* (похідне від імен. *віпук*, зумовлене тим, що захворювання супроводжується викидом нутрощів назовні. При цьому спостерігається невелике випинання овальної форми); *надорваний* (від дієсл. *наді́рватися*; зумовлена надмірною трудовою діяльністю людини. Пор. у гов. Кіровоградщини *надорваний, надірваний* “який утратив сили, завдав шкоди здоров'ю внаслідок фізичного чи розумового перевантаження (про людину)” [Вікт 217, 283]).

Як видно з нашого дослідження, кожна із семем відзначається розгалуженістю номінацій. Деякі з них є літературною нормою української мови. При цьому вони можуть бути як локальними, так і відомими в інших українських говорах.

Література

- Арк – Аркушин Г. Словник західнополіських говірок: У 2-х т. – Луцьк: Вежа, 2000.
 Вікт – Вікторіна О.М. Словник лексики та фразеології народної медицини й лікувальної магії Кіровоградщини. – Кіровоград, 2006. – 435 с.
 ВТСУМ – Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
 ГГ – Гуцульські говірки / Укл. Г.Гузар, Я.Закревська, У.Єдлінська та ін. – Львів, 1997. – 230 с.
 ГГ “Б” – Словник гуцульських говірок // Гуцульщина: Лінгвістичні етюди / Укл. У.Я.Єдлінська, Я.В.Закревська, Р.Й.Керста. – Київ: Наукова думка, 1991. – С. 90–271.
 Грінч – Словарь української мови / За ред. Б.Грінченка: В 4 т. – К.: Наук. думка, 1996–1997.

- ЕСУМ* – Етимологічний словник української мови / За ред. О.С.Мельничука: В 7 т. – К.: Наук. думка, 1982-2006. – Т. 1–5.
- Негр* – Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березові. – Львів, 2008. – 224 с.
- Ник* – Никончук М.В., Никончук О.М., Мойсієнко В.М. Поліська лексика народної медицини та лікувальної магії. – Житомир: Полісся, 2001. – 147 с.
- Пін Гал* – Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). – Ужгород, 2005. – 266 с.
- РУС* – Русско-украинский словарь: В 3 т. – Киев, 1983-1984. – Т. 1–3.
- Саб* – Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород: Ліра, 2008. – 480 с.
- СБГ* – Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н.В.Гуйванюк. – Чернівці: Рута, 2005. – 688 с.
- ССГ* – Глуховцева К., Леснова В., Ніколаєнко І., Терновська Т., Ужченко В. Словник східнословобожанських говірок. – Луганськ, 2002. – 224 с.
- Фасм* – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. – М.: Прогресс, 1964–1973. – Т. 1–4.
- Шило* – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. – Львів – Нью-Йорк, 2008. – 288 с.
- Pavl* – Pavlešin Aleksa. Mali rječnik lemkijskog govora ukrajinskog jezika. – Zagreb, 2007. – 292 s.